

JUHA KUOKKALA, MARKUS JUUTINEN & EINO KOPONEN¹
 HELSINKI OULU HELSINKI

Saamen nomininjohtimet *-lm(V)*, *-lmVs* ja *-lv(V)*, *-lvVs*

1. Johdanto

Juhlittavamme Riho Grünthalin keskeisiin kielitieteellisiin kiinnostuksen-kohteisiin kuuluu läntisten uralilaisten kielten historia, niiden suffiksiainesten kehityskulut ja sukukielten välisten kontaktien vaikutus. Kyseisiä teemoja koskettelee myös tämä tutkielmamme.

Artikkelissa käsittelemme aiemmin tutkimuskirjallisuudessa vähäiselle huomiolle jääneitä, pääasiassa deverbaalisia saamen nomininjohtimia **-lmV* ja **-lmVs* (esim. saKo *cōōggâlm* 'tukipuu' ja saP *buozalmas* 'sairaus') sekä näiden varianteiksi katsottavia johtimia **-lvV* ja **-lvVs* (esim. saKo *kuōddâlv* ~ *kuōddâlm* 'aarnikotka', saLu *gatjâlvis* 'kysymys' ja saU *buatsalvis* 'sairaus'). Tarkastelemme johdinvarianttien ja yksittäisten johdosten levikkejä eri saamelaiskielissä sekä sitä, millaisista kantasanoista johdoksia on muodostettu ja millaisia merkityksiä johdokset saavat. Pyrimme rekonstruoimaan johdostyyppin historiallista taustaa, ja nostamme tuoreemmista kehityksistä esiin etenkin koltansaamen *-lm*-johtimen produktiivistumisen lainoja kieleen mukauttavana aineksena ja uudissanojen muodostimena. Artikkelin aineistolähteinä ovat ensi sijassa saamelaiskielten sanakirjat, mutta koltansaamen osalta uudissanapojintoja on tehty myös muista lähteistä.² Keräämämme

1. Tutkimustamme ovat rahoittaneet Koneen Säätiö (hanke 202107563, Kuokkala), Suomen Akatemia (hanke 349818, Juutinen) ja Turun yliopisto (Koponen).
2. Käytetyt sanakirjat ovat kielittäin seuraavat (ks. lähdeluettelo artikkelin lopussa):

aineisto julkaistaan artikkelin verkkoliitteenä.³

Artikkeli rakenne on seuraava: Luvussa 2 esitämme aluksi yleiskuvan aineistomme jakaantumisesta eri johdoskategorioihin kielittäin. Luvussa 3 käymme tarkemmin läpi sitä, millaisia johdosten kantasanat ja johdosten merkityssuhteet niihin ovat kussakin saamelaiskielessä, ja luvussa 4 esittelemme laajalevikkiset johdot kunkin kielen vastineineen. Luvussa 5 käsittelemme johtimen muodossa esiintyvää variaatiota, sen säännönmukaisuuksia ja poikkeuksia. Luvussa 6 haemme johdostyyppin ymmärtämiseen ajallista perspektiiviä vanhan ruotsinsaamen kirjakielen aineistoista ja luvussa 7 pohdimme, millaiset ainekset ja kehityskulut ovat johtaneet käsiteltävän johdostyyppin muotoutumiseen. Luvussa 8 käsittelemme vielä keskisissä saamelaiskielissä, etenkin koltansaamessa, havaittavaa tuoreempaa suomen ja karjalan vaikutusta, ja lopuksi luvussa 9 esitämme yhteenvedon tuloksistamme.

2. Levikin yleiskuva

Saamelaiskielten *lm(Vs)*- ja *lv(Vs)*-tyyppisistä johdoksista valtaosa on verbikantaisia substantiiveja, joiden merkityksenä on verbin ilmaisema teko itsesään tai sen tulos taikka väline. Näiden lisäksi eri saamelaiskielissä esiintyy myös jonkin verran nominista johdettuja substantiiveja tai adjektiiveja, ja erityisesti pohjoissaamessa esiintyy myös verbistä johdettuja adjektiiveja. Etenkin keskisissä saamelaiskielissä on suomen tai karjalan mallin mukaan muodostettuja tai suoraan niistä lainattuja johdoksia. Suoriksi lainoiksi laskemme sanat, jotka on kokonaisuutena mukautettu lainanantajakielen äänteellisestä hahmosta, esim. saKo *kee'rijelm* 'kirjelmä' ← sm. *kirjelmä*; näihin ei siis lasketa kontaktikielen mallin mukaan muodostettuja käännöslainoja kuten saKo *ciâlkâlm* 'lauselma' ← *ceä'lkked* 'lausua', vrt. sm. *lauselma* (ks. luku 8).

Taulukossa 1 esitetään aineistossamme esiintyvien johdosten määrät kussakin saamelaiskielessä eriteltynä alatyypeittäin, eli johdoksen ja kantasanan sanaluokan tai muun alkuperätyypin mukaan ja substantiivien osalta edelleen päätevariantteittain (*s*:llinen vai *s*:tön johdin). Päätevarianttien osalta *lm*- ja *lv*-konsonanttivaihtelua ei ole tässä huomioitu, vaan molempia edustaa merkintä *lM* (*lm*- ja *lv*-varianttien suhteesta ks. luvut 4 ja 5).

Eteläsaame: ÅaDB, SLW, LW; uumajansaame: Schlachter, Barruk; piitimensaame: Wilbur, Halász, LW; luulajansaame: Korhonen, Kintel, LLW, LW; pohjoissaame: SSS 1989, SSS 2021, Nielsen, Svonni, LW; inarinsaame: ILW, ASS, IK; koltansaame: KKLS, SKS 2021; kiltinäsaame: KKLS, Kert, Kuruč, Antonova; turjansaame: KKLS. Sanakirjoista on käytetty mahdollisimman pitkälti digitaalisia tai digitoituja versioita.

3. <<https://doi.org/10.5281/zenodo.10655699>>

Taulukko 1: Johdosten määrät alatyypeittäin kussakin saamelaiskielessä⁴

		E	U	Pi	Lu	P	In	Ko	Ki	T
Verbikant. substantiivi:	<i>-lM(V)</i>	2	2	1	3	–	13	41	1	1
	<i>-lMVš</i>	2	9	7	32	19	8	6	3	1
Nominikant. substantiivi:	<i>-lM(V)</i>	–	1	–	4	–	2	4	1	–
	<i>-lMVš</i>	–	1	–	3	–	1	–	–	–
Verbikant. adjektiivi		–	–	–	–	13	3	1	–	–
Nominikant. adjektiivi		–	–	–	–	5	–	1	–	–
Suora suom./karj. laina		–	–	–	–	–	3	8	–	–
Epäselvä t. muu alkuperä		4	–	2	3	1	5	1	–	–
Yhteensä		8	13	10	45	38	35	62	5	2

Kuten nähdään, johdosten esiintyminen painottuu vahvasti keskisiin saamelaiskieliin luulajan- ja koltansaamen välille. Osittain erot esiintymämäärissä voivat johtua eri kielistä käytettävissä olevien sanastoaineistojen laajuuden ja esittämisperiaatteiden eroista, mutta nämä tuskin kokonaan selittävät näin selkeää keskittymistä.⁵ Verbikantaiset substantiivit ovat selvä valtatyyppi kaikissa kielissä lukuunottamatta pohjoissaamea, jossa adjektiiveja on niiden kanssa yhtä runsaasti, ja eteläsaamea, jonka vähälukuisista tähän johdostyyppiin laskettavista sanoista usean tausta on epäselvä.

4. Luulajansaamen aineistoon sisällytämme Grundströmin sanakirjasta (LLW) myös lyhenteellä NG Pohjois-Jällivaaran (Girjjiš) murteeseen kuuluviksi merkityt sanat, vaikka murre nykyisin luetaan pohjoissaameen kuuluvaksi (Sammallahti 1998: 19). Syynä on, että johdosaineistossamme murre liittyy kiinteästi luulajansaameen: siinä on puolitoistakymmentä vain luulajansaamen tai läntisempien kielten kanssa yhteistä johdosta, muttei yhtään tapausta, jossa levikki jatkuisi vain pohjoissaamen suuntaan. Kaksi johdosta on kirjattu pelkästään Pohjois-Jällivaaran murteesta: *tåhkålmis* 'syömäkelpoinen' (← saLu *dåhkkit* 'kelvata') ja *tjåålmis* : pl. *tjåålmisåh* 'suolet satakerran ja paksusuolen välillä' (← saLu *tjoalle* 'suoli').

5. Laajimmat aineistot ovat pohjoissaamen (yli 50 000 sanaa) lisäksi etelä-, luulajan-, koltan- ja inarinsaamesta, kustakin 20 000–30 000 lekseemin luokkaa. Muiden kielten aineistomäärät ovat selvästi alle 10 000 lekseemiä. Sisällöllisistä eroista voidaan mainita esimerkiksi, että Lagercrantzin sanakirja (LW) ei juuri esitä tutkimme johdoksia niistäkään kielistä, joissa niitä muiden lähteiden mukaan esiintyy paljon.

3. Johdosten merkitykset ja kantasanat

Länsisaamelaisissa kielissä eteläsaamesta luulajansaameen *lm(Vs) ~ lv(Vs)* -johdokset ovat lähes poikkeuksetta verbikantaisia teonnimiä, esim. saPi *jugalvas*, saLu *jugálvis* 'hääit, juomingit' ← *juhkat* 'juoda'; saLu *tjoahkalvis* 'kokous, rukousseurat' ← *tjoahkkitt* 'kokoontua', ja voivat merkitä myös teon kohdetta tai tulosta, esim. saLu *mujtalvis* 'muisto' ← *mujttet* 'muistaa'; saPi *gatjalvas*, saLu *gatjálvis* 'kysymys' ← saPi *gatjadit*, saLu *gahtjat* 'kysyä'. Eteläsaamen *geaselme* 'väline viivojen piirtämiseen' (← *giesedh* 'vetää') merkitsee kuitenkin välinettä. Luulajansaamessa on myös pieni joukko selvästi nimityskantaisia *lm*-johdoksia, jotka viittaavat jonkinlaisiin paikkoihin, esim. *tságalm* 'matalikko' (← *tsoahke* 'matala (vedestä); matalikko'), *suojalm* 'paikka tuulensuojassa' (← *suodje* 'suoja'). Merkitykseltään erikoistuneita johdoksia saLu *guottálvis* 'ennelintu' ja *guokkolvis* 'kurkunpää' vastatineineen käsittelemme tarkemmin laajalevikkisten johdosten yhteydessä luvussa 4.

Pohjoissaamessa *lmas*-johdokset jakautuvat kahteen yhtä suureen ryhmään, joista toiset ovat verbikantaisia substantiiveja (esim. *manalmas* 'meno, vauhti; menettely' ← *mannat* 'mennä'; *njuovalmas* 'teurastus (suurisuuntainen)' ← *njuovvat* 'nylkeä, teurastaa') ja toiset pääosin verbikantaisia adjektiiveja, esim. *vuorddálmas* 'kauan odotettu' ← *vuordit* 'odottaa' ja *máinnolmas* 'maineikas, nimekäs' ← *máidnut* 'kehua'. Aineistossa on myös muutamia *lmas*-johdoksia, jotka vaikuttaa johdetun adjektiivista tai adverbista, kuten *cikkilmas* 'harva (metsästä)' (← *cikkin* 'harvahko, harvalukuinen', *cikkil* 'harvassa'), yksi jopa substantiivista: *siiddalmas* 'jossa on paljon porokylä (seudusta)' ← *siida* 'siita, lapinkylä'. Adjektiivijohdokset vaikuttavat olevan pohjoissaamen omaa erilliskehitystä, sillä ne painottuvat vahvasti pohjoissaameen.

Näitä nimitysjohdoksia on käsitelty pohjoissaamen laajimmissa kieliopeissa morfonologian ja muutamien esimerkkien kannalta (Nielsen 1926: 202, 221; Nickel 1990: 297, 318; Nickel & Sammallahti 2011: 624, 635). Nielsenin alkuaan tekemä yleistys, että *lmas*-substantiivit usein merkitsevät monen osanottajan tapahtumia, vaikuttaa pätevän ainakin kohtalaiseen osaan aineistoamme; luulajansaamen *lvis*-teonnimijohdosten osalta vastaava luonnehdinta (Kintel 1991: 59, 60) ei kuitenkaan saa aineistostamme tukea, vaan se pätee lähinnä Kintelin mainitsemiin kahteen esimerkkinsanaan *tjähkalvis* 'kokous' ja *jugálvis* 'juomingit'.

Inarinsaamessa *lm(ás)*-johdokset ovat enimmäkseen verbikantaisia substantiiveja, jotka merkitsevät tekoa tai sen tulosta (esim. *čuojálmas* 'sävelmä' ← *čuoijáđ* 'soida', *njoodálm* 'ommel, sauma' ← *njadđeed* 'ommella yhteen') tai välinettä (esim. *teeddálm* 'paino' ← *teddiđ* 'painaa'). Näistä osa

näyttää käännöslainoilta suomesta, kuten mainittu *čuoǰǰǰmǰs* tai *kejǰǰmǰs* 'katselmus' ← *keččǰǰ* 'katsoa'. Myös pari denominaalista substantiivia esiintyy, nimittäin *suoinǰmǰs* ~ *suoinǰm* 'heinikko (vedessä), rantaluhta' ← *syeni* 'heinä' ja *čoorvǰm* '(yhtenäisenä irtisahattu) poronsarvipari' ← *čuarvi* 'sarvi'. Inarinsaamassa tavataan myös verbikantaiset adjektiivit *aicǰmǰs* 'havainnollinen' sekä *pegǰmǰs* ~ *peegǰm* ~ *piǰǰǰm* 'kuuluisa', jotka ovat ilmeistä lainaa pohjoissaamen adjektiivijohdoksista *áiccalmas* 'havainnollinen' ← *áicat* 'havaita' sekä *beakkǰmas* 'kuuluisa, maineikas' ← *beaggit* 'olla puheenaiheena'.

Koltansaamassa *lm*-johdokset ovat pääosin verbikantaisia teon tuloksen nimiä, kuten *čooǰǰm* 'lapasen kärkikavennus' ← *čookkǰd* 'kaventaa' ja *nǰǰǰpǰm* 'narun tai hihnan liitos' ← **nǰǰpad* → *nǰǰpeed* 'liittää köyttä', tai välineitä, kuten *cōǰǰǰm* 'tukipuu' ← *cōǰǰd* 'tukea, pönkitä' sekä *kuǰǰǰm* 'peräsin' ← *kuǰǰd* 'ohjata venettä'. Koltansaamen kirjakielessä esiintyy myös paljon sellaisia abstraktimpia käsitteitä, joita ei tavata murteissa, esim. *kue'stelm* 'maisema, näky', *meǰrtelm* 'määritelmä', *vuǰǰǰm* 'näkemys', *toobdǰm* 'tunnelma, kokemus', *juǰǰǰm* 'jakauma'. Näistä suuri osa on selvästi johdettu suomen mallin mukaan.

Koltansaamassa esiintyy yksi adjektiivista johdettu adjektiivi *njuǰckǰlv* 'tuore (puusta)' ← *njuǰckǰs* 'kosteä', ja Paatsjoen murteessa on myös yksi *lv*-päätteinen verbistä johdettu adjektiivi *kuǰstǰlv* 'näkyväinen, selkeä' ← *kue'sttd* 'näkyä', mutta kyseessä täytyy olla sekundaari siirtymä tähän tyyppiin, sillä muissa murteissa ja esimerkiksi turjansaamassa vastaava adjektiivi on *l*-johdos, saKo *kue'sttel*, saT *küsstel* id. (vrt. esim. saKo *jǰ'ttel* 'nopea' ← *jǰǰ'ttd* 'kulkea' sekä *tuǰsttǰl* 'rohkea, uskalias' ← *tuǰsttǰd* 'uskaltaa, rohjeta'). Koltansaamassa esiintyy myös yksi substantiivikantainen substantiivijohdos *kǰǰrdǰm* 'ansakaarre, linnustajan koju' ← *kǰ'rdǰ* 'kaarre, aitaus'.

Kiltinän- ja turjansaamen vähäisistä johdoksista lähes kaikki ovat verbikantaisia substantiiveja. Merkityksenä on yleensä toiminnan tulos tai väline, kuten saT *liendǰllv* 'railo' ← *liennǰd* 'halkoa', saKi *sivelmes* 'syyhy, syyhelmä' ← *sivved* 'syyhytä', *kaaddǰmes* '(ahkion) peite' ← *kaa'hted* 'peittää', *teebǰm* 'takantukko (pellin sijasta esim. heinäsäkki)' ← *teehped* 'tukkia', joskus myös toiminnan kohde: saKi *pǰǰǰǰves*, saT *paakkǰlvas* 'käskyläinen, palvelija' ← saKi *paahked* 'käskeä'. Kiltinänsaamassa esiintyy myös yksi substantiivikantainen substantiivijohdos *juelǰm* 'metsälintujen polku' ← *juu'llǰ* 'jalka'.

4. Laajalevikkiset johdokset

Luvun 2 yleiskatsauksesta kävi jo ilmi, että *lm(Vs) ~ lv(Vs)* -johdokset ovat yleisempiä luulajan- ja koltansaamen välisellä alueella ja vähenevät siitä etelään ja itään. Keskisellä alueella on runsaasti yhteen kieleen rajoittuvia, produktiiviseen sananmuodostukseen viittaavia johdoksia, kun taas muiden kielten harvalukuisista johdoksista suurin osa esiintyy laajemmalla alueella saamelaiskielissä, mikä viittaa niiden suhteellisen korkeaan ikään. Mahdollista on myös, että kyse on ainakin osin areaalisesti levinneistä sanastoinnovaatioista (vrt. luku 6).

Länsisaameen painottuvia laajalevikkisiä johdoksia ovat seuraavat:

- saE *ássjalommes ~ ássjelmes ~ ossjelammes ~ ossjelmes*, saU *ussjuolmis ~ ussjuolme*, saPi *ussjulmis*, saLu *ussjolvis/-lmis/-lm* (~ *usjulmis*, Girjjiis) 'ajatús' ← saLu *usjudit* 'ajatella, aikoa, uskoa'⁶
- saE *rohkelvasse ~ ráhkolvasse*, saU *ráhkkalvis*, saPi *ráhkálvas*, saLu *ráhkálvis* 'rukous; (Pi myös:) hartaus, jumalanpalvelus' ← saLu *ráhkát, ráhkálit* 'rukoilla'
- saU *buatsalvis*, saLu *buotsalvis*, saP *buozalmas/-vas*, saKo *puõžžálm* (SKS 2021) 'sairaus' ← saP *buohcat* 'sairastaa' ym.
- saU *gehttjelvis* (~ *gyhttjelvis*), saPi *gatjalvas*, saLu *gatjálvis*, saP *gažalmas* (To) 'kysymys' ← saP *gahčat* 'kysyä' ym.
- saU *uhhtsalvis* 'tutkinta', saPi *átsálvas* 'tutkinta (LW); hakemus (Wilbur)', saLu *átsálvis*, saP *ozalmas* (To; Svonni) 'hakemus' ← saP *ohcat* 'etsiä, hakea' ym.
- saPi *jugalvas*, saLu *jugálvis*, saP *jugalmas(at)*, saIn *juuvvâlm ~ juvâlmâs(ah)*, saKo *juuggâlm* (P) 'juomingit (Lu–Ko), häät (Pi–Lu)' ← saP *juhkat* 'juoda' ym.
- saPi *čoggolves* (Halász),⁷ saLu *tjoaggulvis*,⁸ saP *čoakkálm(at)*, saIn *čogâlmâs(ah)* 'kokous (erit. uskonnollinen)' (← saP *čoaggit* 'koota' ym.)

6. Muiden saamelaiskielten vastineineen; mainitsemme tilansäästösyistä johdosten kantasanan edustajan vain yhdestä kielestä.

7. Piitimen- ja luulajansaamassa esiintyy tämän (ksa. **čoan̄k-*) rinnalla myös toinen (ksa. **čoakk-*) suunnilleen samanmerkityksinen johdos Pi *tjâhkálvas* (Wilbur), Lu *tjoahkalvis ~ tjâhkalvis* 'samling' (← saPi *tjâhkânit* 'kokoontua', saLu *tjoahkkit* 'koota').

8. Luulajansaamen vahva-asteinen *u*-vartalo perustuu ehkä passiivis-refleksiiviseen johdotukseen *tjoaggu-*, ja sama voi päteä myös Halászin ja LÖ:n (*tjâggolwas*) johdotuksiin. Inarinsaamen *čogâlmâsah* ei esiinny ILW:ssa (kuten ei myöskään *čogguđ*).

Seuraavat johdokset on kirjattu kahdesta länsiryhmän kielestä:

- saU *gyjtalvis*, saLu *gijtulvis* 'kiitos, kiittäminen' ← saLu *gijttet* 'kiittää'
- saU *rávkkalvis*, saLu *rávkalvis* 'vaatimus' ← saLu *rávkkat* 'vaatia'

Alkuaan *lm*-päätteinen lienee myös saLu *áppálm* (~ *áppál*), saIn *uubbálm* 'naskali', jonka pohjoissaamen vastine on *oppal* id. Näiden on esitetty historiallisesti liittyvän suomen *ommella*-verbin varianttiin *ummella* (T. Itkonen 1980: 326). Jos etymologinen yhteys on todellinen, voi saamen *lm*-johdoksen *l* palautua kantaverbin suffiksiin.

Kahdella laajalti tavatulla johdoksella deverbaalisen nominin luonne näyttää osittain hämärtyneen. Koltansaamen *koodálm* 'sammakonkutu' on merkitykseltään tyypillinen teontulosjohdos verbistä *kooddád* 'kutea', mutta vastaava uumajansaamen *lm(Vs)*-johdos *guđđálmis* merkitsee 'kalanpoikasta' ja eteläsaamen mahdollinen vastine *gurrelme* 'pientä vesihyönteistä'. Semanttinen kehitys kudusta kalanpoikaseksi ja jopa pieneksi vesihyönteiseksi on mahdollinen, joskin eteläsaamen *gurrelme* saattaa vaihtoehtoisesti olla johdos verbistä *gurredh* 'sitoa, punoa, kutoa', jos hyönteisen nimityksen motivaatio on 'kutoja'.⁹ Koltansaamessa *kuōddálm* ~ *kuōddálv* 'vaakalintu, aarnikotka' on myyttinen lintu, joka sieppaa ja kantaa valitsemansa ihmisen pois vaatiakseen tästä porolunnaita (T. I. Itkonen 1948: 330); piitimensaamen *guoddálm*, luulajansaamen *guottálm* ~ *guottálvis* taas on uskomusperinteen mukaan ennelintu, jonka näkeminen tietää kuolemaa tai joka kuljettaa jonkin ihmiselle kuuluvan esineen hautuumaalle, ja tämän mädättyä ihminen kuolee (Korhonen s.v. *guottálm*; LLW s.v. *kuottálm*). Molemmilla käsityssisällöillä on merkitysyhteys verbiin saKo *kuēdded*, saLu *guoddet* 'kantaa', mutta lähinnä tekijännimeksi ('kantaja') katsottava merkitysfunktio on *lm(Vs)*-johdoksille epätyypillinen. Uumajansaamasta *guaddálve* ~ *guoddálv* on kirjattu lapsenruumiin muotoisena huutavana taudinhenkenä, mikä merkitys lienee naapurikielten 'ennelinnun' ja tähän alkuaan liittymättömien uskomusten yhteensulaumaa (vrt. Bartens 2021: 20–21; Schlachter: 243; *eahpáras̄*-uskomuksista T. I. Itkonen 1948: 328).

Poikkeavin tapaus on länsisaamen 'kurkunpäätä' merkitsevä sana, jota on vaikea yhdistää mihinkään ilmeiseen kantaverbiin. Jokseenkin selvästi *lmVs*-päätteiseen johdosasuun palautuvia ovat ainakin luulajansaamen

9. Eteläsaamen *gurrelme* ei esiinny Hasselbrinkin sanakirjassa, ja sen merkitys jää ÅADB:n pohjalta melko epämääräiseksi. 'Kutea'-verbiin liitettäessä sanan poikkeukselliseen toisen tavun *ē:hen viittaava muoto voi selittyä sillä, että verbi *gárredh* 'kutea' on muodoltaan laajasti sekaantunut verbin *gurredh* 'sitoa, punoa, kutoa' kanssa (SLW s.v. *gürr'edh* 1, *gürr'edh* 3).

guokkolvis ~ (Girjijis) *guokkolmis* 'kurkunpää', piitimensaamen *guongolmis* 'kurkunpää ja kieliluu' (LW No 2647) sekä eteläsaamen moninaisesti varioiva *gåangkalmasse* ~ *gåangelmes* ~ *gåangkalommes*, etelämurteissa *gåangelme* ~ *gåangelomme* ~ *gåangkeles* ~ *gåangkalasse* ~ *gåangkele* 'kurkunpää, poron kurkunpääpala (ruuaksi jaettava)'. Pohjoissaamassa on *guoggomas* ~ *guoggumas* ~ *guoggun* (gen. *guogguma*; itämurt.) 'kurkunpää', jonka voisi olettaa *lm*-yhtymän yksinkertaistumisen kautta palautuvan samaan *lmVs*-johdokseen (myös vartalo olisi tällöin mukautettu vahva-asteiseen tyyppiin). Itäsaamen vastineet ovat laajasti tyyppiä *kuoŋkōmē: saIn *kuá'g'um*, saKo *kuá'gam* 'kurkunpää, aataminomena' tai osittain myös **kuoŋkē(mē)*: saKi [†]*ku,nk* ~ [†]*ku,nkōs*, saT *kijŋe* (gen. *kjeŋgamē*) id. (KKLS: 168). Luulajansaamassa esiintyy lisäksi variantti *guokkoj* ja Friisin norjansaamen sanakirjassa *guöggo*. Oli johdosvarianttien suhde toisiinsa mikä tahansa, niin mahdolliseksi vertailukohdiksi tarjoutuu joko saP *guoggut* 'kyyröttää' -sanue tai semantiikan kannalta mieluummin samaan koukunmuotoisuutta kuvaavaan deskriptiivikantaan palautuva (itämeren)suomen *kon(k)ka*, *kon(k)ko* ym., jolla kuvataan etenkin ulkonevia kyhmyjä: esim. suomen *konka*, *konko* 'lonkkakyhmy, lonkka', *kon(k)ka-*, *konkonenä* 'kyömynenä' (SMS s.v.; SSA s.v. *konkka*). Kurkunpääkin erottuu kaulasta ulkonevana aataminomenana.¹⁰

Useammassa kuin yhdessä itäsaamelaisessa kielessä esiintyviä johdoksia ovat:

- saIn *cooggâlm*, saKo *cōōggâlm* (P, N) ~ *cōōggâlmâs* (P) 'viistopönkkä, tukipuu' ← saIn *coggâđ* 'tukea, pidätellä' ym.
- saIn *tooppâlm*, saKo *tōōppâlm* (P), saKi *teebbalm* '(takan)tukko' ← saIn *toppâđ* 'tukkia, sulkea' ym.
- saIn *kuudâlm*, saKo *koodâlm* 'kudelma (keskeneräinen neuletyö)' ← saIn *kodđeed* 'kutoa' (vrt. sm. *kudelma*)
- saKo *siivâlm* (P), saKi *sivelmes* 'syyhy, syyhelmä' ← saKo *siivvâđ* 'syyhytä' ym.
- saKo *käättalm* (P) ~ *käättalmâs* (P, N), saKi *kaaddalmes* 'peite' ← saKo *kä'tted* 'peittää' ym.
- saKi *pääggalves*, saT *paakkalvas* 'käskyläinen, palvelija' ← saT *paahkad* 'käskeä' (ehkä laina turjasta kiltinään, koska muissa kiltinän johdoksissa on *-lm-*).

10. Etelä- ja piitimensaamen 'kurkunpäätä' merkitsevien sanojen denasalisoitumaton /ŋk/-yhtymä on luulajansaamesta koltansaameen tavattavaan /gg ~ kk/ -edustukseen nähden epäsäännöllinen, mutta vastaa etymologisesti tähän liittämämme 'koukku, kyyry' -sanueen edustusta, vrt. saE *gåangkan* 'kroket, krum, böyd' ~ saP *guokkas* 'kyyry,

Lisäksi uudennoksina esiintyy inarin- ja koltansaamessa sellaisia suomen (ja pohjoissaamen) mallin mukaisia johdoksia kuin saIn *čuojâlmâs*, saKo *čuõjâlm* 'sävelmä' sekä suoraan suomesta lainattuja sanoja kuten saIn *heedâlm*, saKo *heedalm* 'hedelmä'. Näitä käsittelemme tarkemmin luvussa 8.

5. Johdosten muotovariaatio

Kuten laajalevikkisten johdosten edustuksesta voi nähdä, johtimen muotovariaatio on monelta osin säännönmukaista, joskin sanakohtaisia poikkeamia-kin esiintyy runsaasti. Variaation yleiskuva on seuraava:

- eteläsaamessa *-lomes* ~ *-lammes* ~ *-lmes* (~ *-lme* ~ *-le*) (vaihtelua samassa sanassa), *-lme* (vaihtelemattomasti sanoissa *geaselme* 'väline viivojen piirtämiseen', *gurrelme* 'pieni vesihyönteinen'), yhdessä sanassa *-lmasse* ja yhdessä *-lvasse*
- uumajansaamessa pääsääntöisesti *-lvis*, kahdessa sanassa *-lmis*, yhdessä *-lve*
- piitimensaamessa pääsääntöisesti *-lvas*, yksittäisissä myös *-lm*, *-lmis* tai *-lvis*
- luulajansaamessa pääsääntöisesti *-lvis* (*-lmis* Girjijisin rajamurteessa), pienemmässä ryhmässä *-lm*
- pohjoissaamessa *-lmas*, murteissa satunnaisesti myös *-lvas*
- inarinsaamessa pääsääntöisesti *-lm*; *lmâs*-johdokset näyttävät olevan lainaa pohjoissaamesta
- koltansaamessa *-lm*, harvoin *-lmâs* ~ *-lmõs*
- kiltinäsaamessa kahdessa sanassa *-lm*, kahdessa *-lmes* ja yhdessä *-lves*
- turjansaamessa *-lv* ja *-lvas* kumpikin yhdessä sanassa

Kaikkein vähäaineistoisimpia kieliä (saE, saKi, saT) lukuunottamatta näyttää siltä, että johdostyyppin pääteaines on kussakin kielimuodossa kehittynyt pääosin yhdenmukaiseen asuun (saU *-lvis*, saPi *-lvas*, saLu *-lvis*, saP *-lmas*, saIn-saKo *-lm*), mutta sanakohtaiset lainautumiset ja muut erikoiskehitykset ovat hämmentäneet kuvaa. Esimerkiksi saLu *ussjolmis/-vis* 'ajatus' esiintyy *-lmis*-päätteisenä kaikissa yleensä *v*:llisen johtimen kannalla olevissa kielissä, mikä johtunee sanan käytöstä tämänmuotoisena vanhassa ruotsinsaamen kirjakielessä (LÖ s.v. *ussjolm*, *ussjolmes*). Kirjallista perua lienee myös eteläsaamen muusta edustuksesta poikkeava 'rukous'-sanan *v*:llinen muoto *rohkelvasse* ~ *râhkolvasse* (ruotsinsaamen kirjakielestä tarkemmin luvussa 6).

'kyyry, kumara'. Epäsäännöllisyyden syynä voi olla sanueen ekspressiivinen semantiikka tai osin myös suomen *kon(k)kV*-sanueen vaikutus.

Inarinsaamen *-lmâs*-päätteisten johdosten myöhäistä lainaperäisyyttä osoittaa se, että vanhemmasta murreaineistosta koostuva ILW tuntee lähes yksinomaan lyhempiä *lm*-johdoksia, ja uudemmassa aineistossa yleistyvistä *lmâs*-johdoksista suurimmalla osalla taas on suora vastine pohjoissaamassa. Koltan harvinainen *-lmâs* ~ *-lmôs* esiintyy useimmin Paatsjoen murteessa, jonka puhujilla oli kontakteja pohjoissaamen puhujien kanssa, mutta satunnaisesti myös muissa murteissa; kirjakielen sanakirjoista löytyy tätä tyyppiä vain *kätlmôs* 'peite' (SKS 2021; murteissa (P, N) sisäheiton *käättalmâs*). Kiltinäsaamen kirjakielen sanakirjoissa ei esiinny tutkimiamme johdoksia lainkaan, ja vaikuttaa siltä, että johdostyyppi ei ainakaan nykyisellään ole mitenkään vakiintunut kiltinän- ja turjansaamassa vaan edustuu murteissa muutamina satunnaisina, pääteainekseltaan vaihtelevina ja ilmeisesti taustoiltaan erilaisina leksemeinä.

Levikkiseikkojen perusteella *lm*-konsonantismi vaikuttaa johdostyypissä *lv*:tä alkuperäisemmältä. Johtimessa näkyvä *lm* > *lv* -muutos on todennäköisesti tapahtunut erikseen sekä länsisaamassa (uumajansaamesta luulajansaameen) että (kiltinän- ja turjansaamassa. Pohjois- ja koltansaamen murteiden satunnaiset *lv*-asut saattavat samaten olla erillistä kehitystä. Labiaaliset konsonantit *m* ja *v* ovat ääntämyksellään varsin lähellä toisiaan, ja niiden keskinäinen vaihtelu varsinkin konsonanttiyhtymissä on tunnettua myös mm. suomen murteissa (esim. *alve* ~ *alme* 'heisi- tai lapamato', *malmi* ~ *malvi* 'metallipitoinen maa-aines', *orelma* ~ *orelva* 'odelma, heinän jälkikasvu'; saamesta voidaan mainita saLu *biermet* ~ *biervvek*, saP *bearpmet*, saIn *pervid*, saKo *peä'rmed* (N) 'tulisijasta kodanovelle ulottuva ranka, permikkä'). Harvalukuisella *lm(Vs)*-johdostyypillä ei ole ollut sanastossa juurikaan tukenaan muita suffiksaalisia *lm*-yhtymiä, joten muutos on voinut tapahtua helposti.

Uumajan- ja luulajansaamassa ja osin piitimensaamassa esiintyvä johdoksen *i*-vokaali (*-lvis*, *-lmis*) edustaa samaa äännekehitystä, joka näkyy yleensäkin painottoman aseman *e-vokaalin sisältävissä nominijohdoksissa, esim. saLu *gähppâlis*, saP *skohpalas*, saIn *kupâlâs*, saKo *kopplôs* 'rakko, rakkula' (< ksa. *kopppeles); saPi *vîjehtës* (Halász), saLu *vajâdis*, saP *vajahas* 'viipale' (< ksa. *vejettes) ja saE *voejngenasse*, saPi *vuojjanis*, saLu *vuojjanis* 'henki', saP *vuojjanas* 'hengähdys' (< ksa. **vuojje(n)nes*).¹¹

11. Merkitsemme kantasaamen rekonstruktioissa alkuperäiset obstruenttigeminaatat geminaatoiksi *pp, *tt jne. samoin kuin Korhonen (1981), Aikio (esim. 2012; 2020) ja Juutinen (2023). Sammallahden (1998) tapa (jota seuraa vielä esim. Kuokkala 2023) merkitä nämä *h*-alkuisiksi konsonanttiyhtymiksi *hp, *ht jne. ei ole fonologisen rekonstruktion kannalta perusteltu, koska itäisten saamelaiskielten äänne-edustusten pohjalta (esim. varhaisissa lainasanoissa) yhteiseen kantasaameen ei voida rekonstruoida *h*-foneemia. Useimmissa koltan- ja kuolansaamen murteissa obstruenttien preaspiraatio on ollut ja koltansaamassa on edelleenkin selvästi allofoninen piirre, ja inarinsaamen postaspiroitua geminaattaa olisi hankalampi selittää *h*-alkuisesta yhtymästä kuin preaspiroituneesta geminaatasta syntyneeksi.

6. Ruotsinsaamen kirjakielen johdokset

Ennen siirtymistä johdostyyppien historiallisen taustan pariin (luku 7) on paikallaan tehdä katsaus vanhassa ruotsinsaamen kirjakielessä esiintyviin johdoksiin. Lähinnä kirkollisissa toimituksissa käytetty ruotsinsaamen kirjakieli ensinnäkin antaa ajallista syvyyttä ja toisaalta auttaa selittämään joidenkin erityisesti uskonnolliseen kieleen kuuluvien johdosten laajaa levikkiä läntisissä saamelaiskielissä.

Vanhaa ruotsinsaamen kirjakieltä¹² laajimmin dokumentoivassa Lindahlin ja Öhrlingin sanakirjassa (LÖ, 1780) esiintyy tässä tarkasteltavana olevan tyyppin johdoksia 25 kappaletta. Näihin sisältyvät kaikki luvussa 4 esitetyt nykysaamassa laajalevikkiset johdokset, joista useimmilla on vastine myös Fjellströmin sanakirjassa (1738, lyhenne seuraavassa Fj.): *jukkelwas* 'juomingit' (saPi *jugalvas*), *katjalwas* 'kysymys' (saPi *gatjalvas*, saU *gehttelvis ~ gyhttjalvis*; Fj. *kahtialfwas ~ kittielwas*), *puotselwas* 'sairaus' (saU *buatsalvis*; Fj. *buätzelwas*), *råkkålwas* 'rukous' (saPi *råhkålvas*; Fj. *rockolfwas*), *tjåggolwas* 'kokous; seurakunta' (saPi *çoggolves*; Fj. *tiåggelwas*) ja *ussjolm(es)* 'ajatus, mielipide' (saU *ussjuolmis*, saPi *ussjulmis*; Fj. *usziolmes*). Zacharias Plantinuksen 1600-luvun jälkipuoliskolla laatimassa latinalais-eteläsaamelaisessa sanaluettelossa esiintyy mainituista johdoksista kolme: *iåkelves* 'convivium [pidot]', *rokolmes* 'oratio [rukous]' ja *vksiulmes* 'opinio [mielipide]'

LÖ:n johdoksella *sjaddelwas* 'kasvain' (Lu P In) on vastine kolmessa ja johdoksilla *kottjolwas* 'kutsu' (U Lu), *kitolwas* 'kiitos, kiittäminen' (U Lu) ja *kåikelwas* 'jano' (Lu Ko) kahdessa nykysaamen kielessä. Viimeksi mainitun johdoksen koltansaamelainen vastine *kooškalv(ås)* 'kuiva (puu)' poikkeaa merkitykseltään ruotsinsaamen vastineesta niin paljon, että sen voi olettaa erikseen muodostetuksi. Johdoksista yhdeksällä on vastine vain yhdessä kielessä. Johdoksen *nuortelw* vastine on U *nuörttielve* 'pohjoistuuli', muiden ainoa vastinkieli on luulajansaame. Kaikkiaan LÖ:n johdoksilla on nyky-saamelaiskielistä eniten vastineita luulajansaamassa (19) ja seuraavaksi eniten uumajan-, piitimen- ja pohjoissaamassa (kussakin 6).

LÖ:n johdoksia, joille ei löydy vastineita yhdestäkään nykykielestä, ovat *jakkalwas* 'usko', *jårgelwas* 'kääntymys', *patselwas* 'jäännös [behållning]'

12. Suppeammassa mielessä ruotsinsaamen kirjakieleksi nimitetään kielimuotoa, joka syntyi 1700-luvun alkupuolella lähinnä Petrus Fjellströmin työn tuloksena ja jonka sanasto on dokumentoitu Lindahlin ja Öhrlingin sanakirjassa (1780). Laajemmassa merkityksessä ruotsinsaamen kirjakieleen kuuluvat lisäksi kaikki Ruotsin valtakunnassa tätä ennen ja tämän jälkeen julkaistut (tai julkaistaviksi tarkoitettut) teokset Nicolaus Andreaen aapisesta ja messukirjasta (1619) Lars Levi Laestadiuksen 1800-luvun keskivaiheilla kirjoittamiin hartauskirjoihin. (Ks. tarkemmin Korhonen 1981: 53–55, 63, Koponen 2014 ja näissä mainitut lähteet.)

ja *ådalm(es)* '(linnun)poikanen'. Vastineeton on myös sana *njuktjalm* 'rete maculis angustioribus, ab utraque parte fundi sagenae' eli 'nuotan molemmin puolin oleva pienempisilmäinen verkko', mutta se lienee alkuaan yhdyssana **njuktja(n)tjalme* (vrt. *njuktja* 'joutsen' ja *tjalme* 'silmä; (myös:) macula retis, maska i nätet') ja kuuluu tässä tarkasteltaviin johdoksiin korkeintaan sekundaaristi. Johdoksen *ådalm(es)* kantasana on ilmeisesti adjektiivi *ådd(å)* 'uusi',¹³ mutta muut vain LÖ:ssä esiintyvät johdokset ovat lähinnä verbikantaisia.

Yleisen käsityksen mukaan 1700-luvun ruotsinsaamen kirjakieli pohjautuu tuonaikaiseen uumajansaameen (esim. Korhonen 1981: 55). Nominien ja verbien taivutuspäätteiden osalta käsitys on ilmeisen oikea, ja eteläisimpiin kielimuotoihin viittaa myös astevaihtelun lähes täydellinen puuttuminen. Ensi tavun vokaalien vaihtelemattomuus kuitenkin yhdistää kirjakielen lähinnä luulajansaameen. Sanaston murrepohjasta on vaikeampi sanoa mitään varmaa, koska kirjakielessä epäilemättä hyödynnettiin myös muiden Ruotsissa tuolloin puhuttujen länsisaamelaisten kielimuotojen sana-aineksia. Käsittelemisämme johdoksissa kirjakielen johtimen yleinen muoto */-lwas/* vastaa uumajan-, piitimen- ja luulajansaamesta tunnettuja edustuksia, vokaalin osalta lähinnä piitimensaamea; *ussjalm(es)* vaikuttaa kuitenkin johtimensa puolesta lähteneen erilaisen edustuksen alueelta ja levinneen kirjakielen tuella kautta länsisaamen. On mahdollista ja todennäköistäkin, että kirjakielen viljeelijät itsekin loivat uudissanoja, jotka puolestaan saattoivat levitä kirjakielestä puhuttuun kieleen. Tällaisilta vaikuttavat ainakin kristinuskon harjoituksessa keskeisiin käsitteisiin viittaavat *råkkålwás*, *tjåggolwás*, *jakkalwás*, *jårgelwás* ja varmaankin myös *kitolwás*.

Vaikka 1700-luvun saamelaiset olivat pääosin lukutaidottomia, kirjakieli saattoi tulla heille enemmän tai vähemmän tutuksi saarnoista ja muista kirkollisista yhteyksistä. Yhteydenpito seurakuntalaisten ja heidän sielunpaimentensa välillä tiivistyi 1800-luvulla, jolloin erityisesti Lars Levi Laestadius saavutti teoksillaan suosiota Ruotsin saamelaisten keskuudessa. Laestadiusen ja hänen työtoveriensa käyttämä puhe- ja kirjakieli yhdisteli toisiinsa vanhemman kirjakielen aineksia ja puhuttua luulajansaamea, ja on mahdollista, että jokin osa LÖ:n ja luulajansaamen yhteisistä sanoista selittyy tätä kautta. Asia kaipaasi tietysti tarkempaa tutkimusta sekä tässä puheena olevien johdosten osalta että yleisemminkin.

13. LÖ:n sanaa *ådalmes* ~ *ådalm* '(linnun)poikanen' voi verrata merkitykseltään samankaltaiseen 'uusi'-adjektiivin johdokseen saPi/saLu *åđák* '(alle puolivuotias) koiranpentu', saIn *uudåg* 'poikanen' (= saP *ođat* 'uutukainen esine'). LÖ esittää vertauskohtana suomen sanan *odelma* 'pääsadon korjuun jälkeen kasvanut heinä t. oras', joka voisi hyvin olla lainaa mainitusta saamen *ådalm*-sanasta, merkitsevähän molemmat jonkinlaista uutta jälkikasvua. Suomen *odelma*-sanalle aiemmin esitetty johtosuhte *ota*-sanaan (SSA s.v. *odelma*) ei tunnu semanttisesti vakuuttavalta.

7. Johdostyyppin historiallinen tausta

Sentyypisistä lainamuodosteista kuin saKo *siivâlm* 'syyhy, syhelmä' ja *meä'rtelm* 'määritelmä' ilmenee, että saamen *-lm*-johdin assosioidaan suomen ja karjalan *-(e)lmA*-päätteisiin deverbaliisiin nomineihin, jotka alkuaan ovat *ele*-frekventatiiviverbien konsonanttivartalosta muodostettuja *mA*-johdoksia (esim. *kudelma* ← *kudella* ← *kutoa*; oppitekoisia esim. *näytelmä* ← *näytellä* ← *näyttää*; ks. Hakulinen 1979:198). Etymologisestisama deverbaliijohdin **-mē* tunnetaan myös saamesta, mutta äänteellisesti se ei voi olla *lm(Vs)*-johdosten taustalla, koska nämä näyttävät edellyttävän johtimelta kantasaamen suppean sarjan vokaalia, lähinnä **e*:ta. Tämä ilmenee toisaalta pidemmän johdinvariantin vokaaliedustuksesta, joka viittaa lähtöasuun **-lmes* (ks. luku 5), toisaalta **ē-* ja **ō-*vartaloiden kantasanojen johdoksissa esiintyvän toisen tavun vokaalin laadusta (**ā, *u*) sellaisissa johdoksissa kuin saLu *guottâlm* ~ *guottâlvis* 'ennelintu' (← *guoddet* 'kantaa'), *tjâlâlvis* 'merkintä' (← *tjâllet* 'kirjoittaa'), *âttjulvis* ~ *âdtjulvis* 'lahja; hankinta' (← *oadtjot* 'saada'), saP *beakkâlmas* 'kuuluisa, maineikas' (← *beaggit* 'olla puheenaiheena') ja saKo *käättalmâs*, saKi *kaaddalmes* 'peite' (← saKo *kä'tted*, saKi *kaa'hteđ* 'peittää').¹⁴ Vokaalisuhde ei kuitenkaan toistu aineistossa johdonmukaisesti, vaan useimmiten **ē-*vartaloidenkin johdoksissa esiintyy toisessa tavussa **e*:n edustaja, esim. saLu *mâvsalvis* 'maksu' (← *mákset* 'maksaa'), saIn *tuuvdâlm* 'päänalusen tuki' (← *tuvdeđ* 'tukea'). Tämän voisi tulkita niin, että **-elme(s)*-tyyppinen "satelliittivokaalillinen" johdinvariantti on laajasti yleistetty **e*-vartaloiden johdoksista. Toisaalta jos johtimen *l* palautuu **elē*-frekventatiiviverbeihin itämerensuomen *-(e)lmA*-johtimen tapaan, myös edeltävä **e* voi olla samaa perua; johdinta edeltävän vokaalin epäsäännöllinen vaihtelu ei kuitenkaan suoranaisesti tue tätä oletusta. Mainittakoon lisäksi, että luulajan- ja uumajansaamassa on joitakin johdoksia, joihin on toisen tavun vokaaliksi tullut *u* ilmeisesti rinnakkaisen *ō*-teonnimijohdoksen vaikutuksesta, esim. saU *gyjtalvis* (**kijttu-*), saLu *gijtulvis* 'kiitos, kiittäminen' (← *gijttet* 'kiittää', *gijtto* 'kiitos').

Yksi mahdollisuus on, että kantasaamen suffiksi **-lmes* on yhdysperäinen ja sen muodostimia ovat itämerensuomen *-lmA*-suffiksin (laina)vastine **-lmē* ja itämerensuomen *-eh*-suffiksin (esim. karj. *veneh, perēh*) vastine **-es*. Toisaalta kun myös sibilantittoman johdinvariantin sisältävät saamen johdokset viittaavat siihen, että nasaalin jälkeinen kolmannen tavun vokaali on ollut suppea, voidaan kysyä, olisiko johtimen *mV*-aines alkuaan deverbaliinen nominisuffiksi **-me* < ural. **-mi*, joka (itämeren)suomessa (*teke-m-inen*) ja

14. Sanakirja-aineistoista puuttuva pohjoissaamen esimerkki *u*:n (**ō*) edustumisesta *o*:na (**u*) johtimen edellä on Nielsenin (1926: 202) ja Nickelin (1990: 318) esittämä *njololmas* 'nuoleminen' ← *njoallut* 'nuolla'; Nielsenin merkintä "sj." tässä tarkoittanee merisaamea.

mahdollisesti muissakin sukukielissä muodostaa teonnimijohdoksia (ks. esim. Korhonen 1981: 300–301). Johdinten funktioihin nähden kumpikaan selitys ei ole ongelmaton.¹⁵

Kolmas mahdollisuus on, että lähdetään liikkeelle kokonaishahmosta, jolloin voidaan *-lmVs*(/*-lVmVs*)-tyyppisten johdosten laajan esiintymisen perusteella tehdä oletus, että tämä olisi johtimen alkuperäisin hahmo ja *-lm(V)*-tyyppiset johtimet edustaisivat lyhentynyttä varianttia, jonka syntyyn on voinut vaikuttaa mm. itämerensuomen (*e*)*lmA*-johdosten malli. Äänneasultaan täyteläisimpiä ovat eteläsaamen variantit *åssjalommes* (~ *ossjelammes*) 'ajatus', *gåangkalommes* 'kurkumpää', jotka voidaan palauttaa kantasaamen asuihin **uš(š)āļemus*/**uš(š)ulemus*,¹⁶ **koañkālēmus*/**koañkulemus* (vrt. superlatiivit kuten *jeanatjommes* 'enin, suurin osa' < **eanāčēmus* ja *gaskelommes* 'keskimäisin' < **keškeļemus*). Tällaisissa muodoissa esiintyvä *-us* muistuttaa deverbaalista nomininjohtinta tyyppissä *buorádus* 'parannus' ← *buoridit* 'parantaa' (vrt. Korhonen 1981: 319). Siihen nähden, että *åssjalommes* on ilmeinen johdos verbistä *åssjoelidh* (~ *ossjelidh*) 'ajatella',¹⁷ näyttää tässä deverbaalisena nomininjohtimena esiintyvän kuitenkin sekvenssi **-mus*. Kyse saattaisi olla ainakin

15. Ongelmana on se, että saamessa **-mē* muodostaa vain menneen ajan partisiippeja, joten teonnimityyppisen yhdysjohtimen muodostuminen sen pohjalta tulisi olettaa hyvin vanhaksi, saamen verbaalinominijärjestelmän muotoutumista edeltäväksi kehitykseksi. Toisaalta voidaan huomata, että uralilainen **-ma*, jota edustaa saamen aktio/teonnimisuffiksi **-mē*, esiintyy saamessa myös partisiippisuffiksina **-mā*(*ńčē*) yksitavuisilla (saLu *lāmásj*, saKo *leāmma*(*ž*) 'ollut'; Sammallahti 1998: 87) ja itäsaamessa mahdollisesti muillakin paritontavuisilla verbeillä (Korhonen mp.), joten jonkinlaista esiintymisympäristöön liittyvää työnjakoa erivokaalisilla *m*-päätteillä vaikuttaa myös olleen funktionaalisen jaon ohella. – Toisekseen suomen *-e(h)* (< **-eš*)-nomininjohtimen vastine **-es* (saP *vuoiddas* 'voide' ← *vuoidat* 'voidella') liittyy saamessa yksinomaan verbikantoihin (vrt. Korhonen 1981: 315), mutta kannaksi tulisi tässä olettaa jo nominaalistettu *mV*-johdos. Raaka-ainetta tai muuta yhteyttä kantasanaan ilmaiseva *-s*-johdin (saP *áirrus* 'airontekoaine' ← *áiru* 'airo', *suorpmas* 'sormus' ← *suorbma* 'sormi'; < ural. **-ksi*; Korhonen 1981: 320; Sammallahti 1998: 90) sen sijaan on nominikantainen, mutta näyttää liittyvän lähinnä konkreettismerkityksisiin substantiiveihin, kuten myös suomen vastineensa (*aidas* ← *aita*, *tervas* ← *terva* ym.).

16. Tälle alkuperältään tuntemattomalle ja vain neljässä läntisimmässä saamelaiskielessä esiintyvälle vartalolle ei voi rekonstruoida yksiselitteistä lähtömuotoa. Muiden kuin luulajansaamen vartalon rekonstruktioksi sopisi myös ksa. **ošV-*. Toisen tavun osalta ks. vielä seuraavaa alaviitettä.

17. Tässä ei ilmeisesti ole kyse toisen tavun myöhäisestä *oe* > *a* -muutoksesta, vaan jo kantasaameen palautuvasta variaatiosta, vrt. saE *åssjaldahke* 'ajatus', *åssjelmes* id., *ussjiedidh* 'ajatella'. Johdoksissa saE *ossjelmes*, Pi *u(s)julmis*, Lu *usjulmis* toisen tavun vokaali on ksa. **u*, kun taas johdoksissa saU *ussjuolme(s)*, Lu *ussjolv(is)*, *ussjolv(is)* toisen tavun vokaali on seuraavan tavun suppean vokaalin kannalta epäodotuksenmukainen **ō*. Viimeksi mainitut saattavat olla ruotsinsaamen kirja- ja kirkkokielen

osittain vanhasta itämerensuomalaisesta lainavaikutuksesta; onhan *-mus/-mys* täällä tunnettu teonnimijohdosten muodostin, jolla usein on myös teon tulokseen tai kohteeseen viittaavia merkityksiä (esim. sm. *kantamus* ← *kantaa*; Hakulinen 1979: 211–212). Suomessa ja karjalassa esiintyy myös vastaavia *lmus/lmys*-päätteisiä johdoksia, kuten sm. murt. *ahelmus* 'ahdannainen, ahdos, kapea paikka', *kannalmus* 'kantamus', *kyselmys* 'kysely' (SMS s.v.), jotka ovat voineet osaltaan toimia mallina saamen **l(e)mus*-johdoksille (vrt. saPi *gatjalvas*, saLu *gatjálvis* 'kysymys' ← saPi *gatjadit*, saLu *gahtjat* 'kysyä').

*-*lmus*-asuisen päätteen *u sopisi *ε:n tavoin suppeaksi vokaaliksi, jota monet saamen johdokset edellyttävät johtimeen. Toisaalta useimpien saamelaiskielten edustus viittaa joka tapauksessa *-*lmes*-asuiseen, tällaiseksi oletettavasti joko reduktion tai analogian kautta muuttuneeseen johtimeen. Täyteläisemmän *-*lemVs*-asun *l*:n jälkeisen vokaalin lienee eteläsaamen ulkopuolella oletettava heittyneen jo varhaisessa vaiheessa, jos sitä ylipäättään on ollutkaan.

Muita kuin verbikantaisia substantiiveja edustavat *lm(Vs)*-alajohdos-tyypit on suppean levikkinsä nojalla tulkittava myöhäisiksi erilliskehittymiksi. Luulajansaamen paikkaa tarkoittavien nominikantaisten johdosten mallina on voinut ainakin osin olla suomen denominaalinen *-(e)lmA* (*lahdelma* ← *lahti*, *notkelma* ← *notko*); näihin vertautuu myös inarinsaamen *suoinâlm* 'heinikko'. Pohjoissaamen verbikantaisten *lmas*-johdosten adjektiiviuuden taustalla puolestaan lienee yleisten *s*-päätteisten adjektiivien analogia. Muoto- ja merkityssuhteiltaan samantapaisia ovat etenkin verbikantaiset *las*-adjektiivit, joiden merkitys on "taipuvainen kantasanan tarkoittamaan toimintaan", esim. *duoldalas* 'helposti kiehuva', *báhčálas* 'viivyttävä' (Korhonen 1981: 325), kun taas *lmas*-adjektiivit ilmaisevat tyypillisesti kantaverbin ilmaiseman toiminnan kohteena olemista, esim. *juoiggalmas* 'jota tai josta joikataan paljon' ← *juoigat* 'joikata' ja *vuorddálmas* '(kauan) odotettu' ← *vuordit* 'odottaa'. Adjektiivinen *-lmas*-johdin on siis otettu käyttöön ikään kuin *-las*-johtimen passiivivastineeksi.

Sen lisäksi, että *LMVs*- ja *LM*-tyyppien välillä esiintyy edellä kuvatun laista vaihtelua, on näistä johdostyypeistä äänteellisen varioinnin seurauksena eri kielissä siirtynyt yksittäisiä johdoksia myös toisiin johdos- tai vartalotyyppisiin, esim. saLu *giettarm* ~ *giettalm* 'ruohomaa, pieni niitty' (← *giedde* 'nurmi, niitty') ja saLu *áppål*, saP *oppal* 'naskali', vrt. saLu *áppål*, saIn *uubbål* id. Toisaalta myös *lm*-johdoksia on voinut syntyä muuntyyppisten johdosten muunnoksina, esim. saIn *čuodâlm* ~ *čuodám* 'kipinä', vrt. saKo *čuõzzâm* ja saU *tjuaname*, saLu *tjuonam*, saP *čuonan* id. Joskus voi olla vaikea sanoa, mikä on sanan alkuperäisin asu. Inarinsaamen rinnakkaisasuista *cooggâlm* ~ *cooggâm* 'viistöpönkkä' (← *coggâđ* 'tukea'), *teeddâlm* ~ *teeddâm* 'paino' (← *teddiđ* 'painaa')

mukana levinnyt uudennos, vastaava muoto kun on yksinomainen Fjellströmin (*usziolmes*) ja LÖ:n (*ussjolmes*) sanakirjoissa.

jne. ei lyhyempi voi äänteellisesti edustaa ainakaan **mē*-deverbaalinominia, joten *-m*-variantit lienee lähinnä katsottava *lm*-johdosten lyhentymiksi (vrt. myös koltansaamen *cōōggâlm* 'tuki').

Joissain tapauksissa *lmVs*-päätteisen sanan taustalla näyttää olevan yhdyssana. Tällainen on saIn *mikkâlmâs*, saP *mihkalmas* 'mikkelinpäivä', jolla on pohjoissaamessa variantti *mihkalmes*, genetiivissä edelleen *mihkalmessu*, alkuaan siis yhdyssana *mihkal+meas'su* (*meas'su* 'messu'), joka on skandinaavista lainaa, vrt. norjan *mikkelsmess(e)* 'mikkelinpäivä'. Edellisestä poiketen inarinsaamen *tuuršalm* 'sää, jolloin rannat jäätyvät' (vrt. *turššâđ* 'jäättää rantakivet ja -pensaat syysmyrskyssä') kantaa toisen tavun vokaalinsa osalta edelleen yhdyssanan piirteitä, ja ILW (No 5189) kirjaakin tämän vielä yhdysanana *turšš-alme* (*alme* 'taivas; myrsky'). ASS:n esittämän nykyasun *tuuršalm* heikkoasteisesta vartalosta päätellen sanan hahmotus on kuitenkin alkanut siirtyä johdoksen suuntaan.

8. Tuore suomen ja karjalan vaikutus

Kuten taulukosta 1 käy ilmi, tutkimamme johdokset painottuvat luulajan-saamen ja koltansaamen väliselle alueelle, ja eniten johdoksia tavataan koltansaamessa. Muiden seikkojen (kuten käytössä olevien laajempien sanakirja-aineistojen) ohella tärkeä eroja selittävä tekijä on suomen ja karjalan vaikutus näihin keskisiin saamen kieliin. Osaltaan itämerensuomalaisten kielten vaikutus näkyy suorina lainoina, jotka saamen kannalta ovat kantasanattomia johdostyyppin edustajia, esim. saIn *heedâlm* 'hedelmä', *maailm* 'maailma' ja *ohjelm* 'ohjelma'. Suorina lainoina voidaan pitää myös sellaisia itämerensuomen johdoksista kokonaisuina mukautettuja sanoja, joilla on rinnallaan itämerensuomalaisesta kantasanasta lainattu muodollinen kantasana, kuten saKo *ķee'rijelm* 'kirjelmä' (vrt. *ķe'rjj* 'kirja, kirje'), *laaskâlm* 'laskelma' (vrt. *la'skķeed* 'laskea'), sekä ilmeisesti myös saKo *siivâlm* 'syyhy, syyhelmä' ← karj. *syyhelmä* 'syyhy' (vrt. saKo *siivvâđ* 'syyhytä' ← karj. *syyhytä*). Lisäksi näissä kielissä vaikuttaa olevan myös jonkinlaisia käännöslainoja sanoista, jotka päättyvät itämerensuomessa *-lma/-lmä* tai *-lmus/-lmys*:

- saKo *ciâlkâlm* 'lauselma' ← *ceä'lkķed* 'lausua' (vrt. sm. *lauselma* ← *lausua*)
- saP *čâjâlmâs*, saIn *čaaitâlm*, saKo *čuä'jtalm* 'näytelmä' ← saP *čâjehit* 'näyttää' ym.
- saP *gulddalmâs*, saIn *kuldâlmâs* 'kuunnelma' ← saP *guldalit* ym.
- saIn *kejâlmâs* 'katselmus' ← *keččâđ* 'katsoa'
- saKo *raajâlm* 'rakennelma' ← *raajjâđ* 'rakentaa'
- saKo *toobdâlm* 'tunnelma' ← *tobddâđ* 'tuntea'

Ilmeisesti tällaisten käännöslainojen mallin vaikutuksesta on koltansaamesa deverbaalinen *lm*-johdostyyppi alkanut muuttua produktiivisemmaksi. *-lm*-johtimen avulla on johdettu useita sellaisia sanoja, joiden täytyy jo merkityksensä perusteella olla tuoreita muodosteita, esim. *čââ'čkelm* 'iskelmä' ← *čâ'čkĕd* 'iskeä', *looggâlm* 'luento' ← *lookkâd* 'lukea', *šiöttâlm* 'säädös (lakitermi)' ← *šiöttâd* 'sopia', *kiiddâlm* 'kiinteistö' ← *kiiddâs* 'kiinteä', *kue'ddelm* 'kanne' ← *kue'dded* 'kantaa'. Tuoreilta johdoksilta vaikuttavat myös monet abstrakteihin käsitteisiin viittaavat sanat, esim. *juâggalm* 'jakauma' ← *jue'kĕd* 'jakaa' sekä *vuäinalm* 'näkemys' ← *vuei'nned* 'nähdä'. Hieman samantapaisista tyyppin uusiokäyttöä edustaa myös luulajansaamen *oajvvesuojalm* 'kypärä, päänsuojain' (LLW:ssa vain *suojalm* 'tuulen-, säänsuoja').

Edellä kuvattu sanojen johtotapa on selvästi uusi koltansaamessa ja kiinnostava etymologisen tutkimuksen kannalta. Näyttää siltä, että suomalainen sananmuodostusmalli on myös väljentänyt koltansaamen *-lm*-johtimen rakenteellisia käyttöehtoja: muissa saamelaiskielissä ja koltansaamen vanhemmassa aineistossa (KKLS) johdin liittyy pelkästään kaksitavuisiin eli yksijalkaisiin kantavartaloihin ollen johdoksen ensimmäisen jalan loppukonsonanttina (*raajâlm*) tai toisen jalan alkukonsonanttina (*raj|lmest*),¹⁸ mutta suomesta lainatuissa tai suomen mallin mukaan johdetuissa sanoissa on myös sellaisia, joissa johdin liittyy kaksijalkaiseen kantavartaloon toisen jalan keskuskonsonanttina. Tällaisia ovat esim. *čuä'j|tâlm* (: *čuä'j|tââ'lmest* : *čuä'j|tâlmma*) 'näytelmä', *meä'r|telm* (: *meä'r|tee'lmest* : *meä'r|telmma*) 'määritelmä', *vaaik|telm* (: *vaaik|tee'lmest* : *vaaik|telmma*) 'vaikutelma'.¹⁹

9. Yhteenvedo

Pääasiassa verbikantaisia substantiiveja muodostavat *-lm(Vs)* ~ *-lv(Vs)* -johtimet ovat jonkin verran produktiivisia lähinnä keskisissä saamelaiskielissä luulajansaamesta koltansaameen. Muiden saamelaiskielten vähälukuisilla johdoksilla on usein yhtä kieltä laajempi levikki, joten ne näyttävät suhteellisen vanhoilta. Läntisissä kielissä tiettyjä johdoksia lienee omalta osaltaan

18. Koltansaamen sanojen jalkarakenteesta ks. Koponen et al. 2022: 200–202.

19. Inarinsaamessa 'näytelmää' merkitsevä johdos *čaaitätalm* on kuitenkin muodostettu sisäheiton kautta epäsäännöllisesti kaksitavuisten verbien luokkaan siirtyneestä kantaverbistä *čäiitiä* 'näyttää, osoittaa' tai sen frekventatiivijohdoksesta *čaiitätaliä* 'esitellä, näyttellä, esiintyä', jonka johdin *-l* sisältyy nominijohdokseen suomen *näytelmä*-sanan mallin mukaan. Pohjoissaamessa kantaverbin *čájehit* 'näyttää' kolmitavuisuudesta taas on päästy lohkaisemalla verbistä kaksitavuinen johdoskanta *čáje* → *čájálmas* 'näytelmä, esitys; näyttely'.

levittänyt käyttöön vanha ruotsinsaamen kirja- ja kirkkokieli. Johdostyyppin historiallinen tausta jää jossain määrin avoimeksi, mutta voidaan olettaa, että *-lm(V) ~ -lv(V)* -tyyppiset johdinvariantit ovat lyhentymiä alkuperäisemmästä *-lmVs-* tai *-lVmVs-*tyyppisestä johtimesta, joka eteläsaamen perusteella voidaan rekonstruoida kantasaamelaiseen asuun **-l(e)mus*. Tämän taustalla voivat osittain olla **elē*-frekventatiiviverbien *m*-aineksiset nominijohdokset ja *-us*-nomininjohdin; toisaalta luultavaa on lainavaikutus itämerensuomen (*l*)*mus*, (*l*)*mys* -johdoksista kuten suomen *kantamus*, *kannalmus*, *kyselmys*. Yksittäisiä jäseniä johdostyyppi näyttää myöhemmin saaneen myös hämärtyneistä yhdyssanoista.

Tuoreempaa lainavaikutusta edustavat keskisissä saamelaiskielissä, etenkin inarin- ja koltansaamessa *lm(Vs)*-tyyppiin mukautetut lainat suomen tai karjalan (*e*)*lmA-* ja (*e*)*lmUs-*johdoksista. Osittain kyse on suorista lainoista kuten saIn *heedâlm* 'hedelmä' tai saKo *laaskâlm* 'laskelma', osittain käännöslainoista, joissa *lm(Vs)*-johdos on muodostettu saamen verbivartalosta suomen johdosmallin mukaan, kuten saKo *toobdâlm* 'tunnelma' ← *tobddâd* 'tuntea'. Tällaisten lainasanojen malli on koltansaamessa johtanut johdostyyppin produktiivistumiseen eritoten modernin yhteiskunnan käsitteisiin liittyvien sanojen muodostamisessa myös silloin, kun vastaava suomen sana on muodostettu eri johtimella, esim. *looggâlm* 'luento', *juâggalm* 'jakauma' tai *kiiddâlm* 'kiinteistö'. Mielenkiintoista vanhan johdinaineksen valjastamista uuden ilmaisutarpeen käyttöön edustaa myös pohjoissaamen *-lmas* verbikantaisena adjektiivinjohtimena, esim. *juoiggalmas* 'jota tai josta joikataan paljon' ← *juoigat* 'joikata' tai *vuorddâlmas* '(kauan) odotettu' ← *vuordit* 'odottaa', missä *-lmas* on otettu täyttämään systeemistä aukkoa *-las*-johtimen passiivivastineena, vrt. *juoigalas* 'joikaavainen, innokas joikaamaan'.

Lyhenteet

karj.	karjala	saIn	inarinsaame
ksa.	kantasaame	saKo	koltansaame
saE	eteläsaame	P	Paatsjoki
saU	uumajansaame	N	Nuortijärvi
saPi	piitimensaame	saKi	kiltinäsaame
saLu	luulajansaame	saT	turjansaame
saP	pohjoissaame	sm.	suomi
	To tornionsaame	ural.	uralilainen kantakieli

Lähteet

Aineistolähteet

- Antonova = Antonova, Aleksandra Andreevna. 2014. *Саамско-русский словарь*. (Sähköinen versio ladattu osoitteesta <<http://slovari.saami.su/prilozheniya/skachat/file/17-dsl-format-saamsko-russkij-slovar-avtor-a-a-antonova.html>> 30.1.2021.)
- ASS = Olthuis, Marja-Liisa & Valtonen, Taarna & Seurujärvi, Miina & Trosterud, Trond. 2015–2022. *Nettidigisääniä Anarâškiela-suomakielâ-anarâškielâ sänikirje*. Tromsø: UiT. <<https://saanih.oahpa.no/smn/fin/>> (Aineisto ladattu osoitteesta <<https://gtsvn.uit.no/langtech/trunk/words/dicts/smnfin/src/>> 14.4.2022.)
- Barruk = Barruk, Henrik. 2018. *Báhkuogirjje: Ubmejesámien-dáruon, Dáruon-ubmejesámien = Ordbok: Umesamisk-svensk, Svensk-umesamisk*. Umeå.
- Fjellström, Petrus. 1738. *Dictionarium Sueco-Lapponicum*. Stockholm.
- Halász = Halász, Ignác. 1896. *Pite lappmarki szótár és nyelvtan* (Svéd-lapp nyelv VI). Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- IK = Sammallahti, Pekka. 2007. *Inarinsaamen käänteissanakirja = Inari Saami reverse dictionary* (Publications of the Giellagas Institute 6). Oulu: Oulun yliopisto.
- ILW = Itkonen, Erkki. 1986–1989. *Inarilappisches Wörterbuch* 1–3 (Lexica Societatis Fenno-Ugricae 20). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kert = Kert, G. M. 1986. *Slovar' saamsko-russkij i russko-saamskij*. Leningrad: Prosvešenie.
- Kintel = Kintel, Anders. 2012. *Julevsáme-dárro báhkogirjje*. <<http://gtweb.uit.no/webdict/ak/smj2nob/>> (Luettu 25.11.2020.)
- KKLS = Itkonen, T. I. 1958. *Koltan- ja kuolanlapin sanakirja = Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen* I–II (Lexica Societatis Fenno-Ugricae 15). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Korhonen = Korhonen, Olavi. 2005. *Báhkogirjje: Julevusámes dárrui, dáros julevusábmái = Lulesamisk svensk, svensk lulesamisk ordbok*. Jokkmokk: Sámiij áhpadusguovdásj.
- Kuruč = Kuruč, R. D. (toim.). 1985. *Saamsko-russkij slovar'*. Moskva: Russkij âzyk. (Digitoitu versio: <<http://slovari.saami.su/slovari/saamsko-russkij-slovar-kuruch/Saami-Russian-dictionary-Kuruch-1/>>)
- LLW = Grundström, Harald. 1946–1954. *Lulelappsk ordbok = Lulelappisches Wörterbuch* 1–4. Uppsala.
- LW = Lagercrantz, Eliel. 1939. *Lappischer Wortschatz* I–II (Lexica Societatis Fenno-Ugricae 6). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- LÖ = Lindahl, Erik & Öhring, Johannes. 1780. *Lexicon Lapponicum, cum interpretatione vocabularum sveco-latina et indice svecano-lapponico*. Holmiae. (Uudistettu digitaalinen versio: <http://www.raamesuene.se/Lexicon_lapponicum_20160330.pdf>)

- Nielsen = Nielsen, Konrad. 1979 [1932–1962]. *Lappisk (samisk) ordbok = Lapp dictionary* 1–5. Based on the Dialects of Polmak, Karasjok and Kautokeino. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B: 17.) Oslo.
- Plantinus = Plantinus, Zacharias. (1670-luku.) (Latalais-saamelainen sanaluettelo. Julkaistu artikkelissa Setälä 1890.)
- Schlachter = Schlachter, Wolfgang. 1958. *Wörterbuch des Waldlappendialekts von Malå und Texte zur Ethnographie* (Lexica Societatis Fenno-Ugricae XIV). Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Setälä, E. N. 1890. Ein lappisches wörterverzeichnis von Zacharias Plantinus. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 8. 85–104.
- SKS 2021 = Moshnikoff, Satu & Moshnikoff, Jouni. 2021. *Suomi–koltansaame-sanakirja = Lää'dd-sää'm sää'nnke' rjj.* (Toim.) Miika Lehtinen, Eino Koponen, Merja Fofonoff & Raija Lehtola. Aanar: Sää'mte'gğ. (Verkoversio: <<https://saan.oahpa.no/fin/sms/>>, aineisto ladattu osoitteesta <<https://gtsvn.uit.no/langtech/trunk/words/dicts/finsms/src/>> [revision 193190, 22.4.2021].)
- SLW = Hasselbrink, Gustav. 1981–1985. *Südlappisches Wörterbuch* 1–3 (Skrifter utgivna genom Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala, Ser. C:4). Uppsala.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. 2012– [1985]. (*a-nihteä*). (Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 30.) URN:NBN:fi:kotus-201110. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Päivitetävä julkaisu. Päivitetty 7.6.2023. <<https://kaino.kotus.fi/sms>>
- SSS 1989 = Sammallahti, Pekka. 1989. *Sámi-suoma sátnegirji = Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka: Jorgaleaddji.
- SSS 2021 = Sammallahti, Pekka. 2021. *Sámi-suoma sátnegirji = Pohjoissaame-suomi-sanakirja*. Verkoversio: <<http://satni.org/sammallahtismefin>> (Luettu 28.3.2022.)
- Svonni = Svonni, Mikael. 2013. *Davvisámegiela–ruotagiela, ruotagiela–davvisámegiela sátnegirji = Nordsamisk–svensk, svensk–nordsamisk ordbok*. Karasjok: ČálliidLágádus.
- Wilbur = Wilbur, Joshua (toim.). 2020. *Bidumsáme Báhkogirrje = Pitesamisk ordlista = Pite Saami Word List*. (Online-tietokanta.) <<http://saami.uni-freiburg.de/psdp/pite-lex/>> (Luettu 24.4.2020.)
- ÅaDB = Bergsland, Knut & Magga, Lajla Mattsson. 1993. *Åarjelsaemien-daa-roen baakoegærja = Sydsamisk-norsk ordbok*. (Lakselv:) Idut.

Tutkimuskirjallisuus

- Aikio 2012 = Luobbal Sámmol Sámmol Ánte (Ante Aikio). 2012. An essay on Saami ethnolinguistic prehistory. Teoksessa Grünthal, Riho & Kallio, Petri (toim.), *A linguistic map of prehistoric Northern Europe* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 266), 63–117. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

- Aikio 2020 = Luobbal Sámmol Sámmol Ánte (Aikio, Ante). 2020. Loanwords from unattested Nordic source forms in Saami. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 65. 5–24. <<https://doi.org/10.33339/fuf.87404>>
- Bartens, Hans-Hermann. 2021. Die Krankheit auf Wanderschaft in der saamischen Erzähltradition. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 98. 9–65.
- Hakulinen, Lauri. 1979. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Itkonen, Terho. 1980. Kantasuomen murteiden ja kantalapin yhteydet sanaston valossa. Teoksessa *Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum Turku 20.–27. VIII 1980*, 3. Turku.
- Itkonen, T. I. 1948. *Suomen lappalaiset vuoteen 1945*. Toinen osa. Helsinki: WSOY.
- Juutinen, Markus. 2023. *Koltansaamen kielikontaktit: Vähemmistökieli muuttuvassa kieliympäristössä* (Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 209). Oulu: Oulun yliopisto. (Väitöskirja.)
<<http://urn.fi/urn:isbn:9789526238357>>
- Kintel, Anders. 1991. *Syntaks og ordavledning i lulesamisk*. (Kautokeino:) Samisk utdanningsråd.
- Koponen, Eino. 2014. Zur (Vor-)Geschichte der saamischen Lexikografie: Ein lateinisch-saamisches Wörterverzeichnis aus dem 17. Jahrhundert. Teoksessa *Proceedings of the XVI EURALEX International Congress: The user in focus, 15–19 July 2014*, 749–765. Bolzano/Bozen.
- Koponen, Eino & Miestamo, Matti & Juutinen, Markus. 2022. Skolt Saami. Teoksessa Bakró-Nagy, Marianne & Laakso, Johanna & Skribnik, Elena (toim.), *The Oxford guide to the Uralic languages*, 196–218. Oxford: Oxford University Press.
<<https://doi.org/10.1093/oso/9780198767664.003.0012>>
- Korhonen, Mikko. 1981. *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuokkala, Juha. 2023. *Saamelaiskielten verbijohdostyyppien historiasta ja variaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopisto. (Väitöskirja.)
<<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9979-9>>
- Nickel, Klaus Peter. 1990. *Samisk grammatikk*. (Oslo:) Universitetsforlaget.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka. 2011. *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nielsen, Konrad. 1926. *Lærebok i lappisk I: Grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sammallahti, Pekka. 1998. *The Saami languages: An introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- SSA = Itkonen, Erkki & Kulonen, Ulla-Maija (päätoim.). 1992–2000. *Suomen sanojen alkuperä: Etymologinen sanakirja* 1–3 (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 556, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62). Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.